

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ВНЗ МИСТЕЦЬКОГО ПРОФІЛЮ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

7.01:378:811

Кузнецова В. М., Шеверницька Н. М. Розвиток критичного мислення студентів ВНЗ мистецького профілю на заняттях з іноземної мови. У статті розглянуто актуальні питання щодо одного із сучасних напрямків освітнього процесу у вищій школі — розвитку критичного мислення студентів вищих навчальних закладів. Визначено основні компоненти змісту критичного мислення: встановлення і готовність до критичного мислення, володіння набором інтелектуальних умінь і навичок, наявність певного досвіду застосування цих умінь як у навчальній діяльності, так і в повсякденному житті. Також виділено основні прийоми і технології розвитку критичного мислення на заняттях з іноземної мови, які спрямовані на розвиток здатності студентів аналізувати іноземну навчальну інформацію та інші першоджерела з позиції логіки та особистісного підходу з метою розвитку вміння знаходити незалежні продумані рішення проблемних ситуацій.

З'ясовано важливість розвитку критичного мислення студентів вищої школи, майбутніх конкурентоспроможних фахівців, їх мобільність і готовність працювати в умовах неперервних змін у сучасному глобалізованому просторі.

Ключові слова: критичне мислення, інноваційна освіта, розумові навички, розвиток критичного мислення студентів.

Кузнецова В. Н., Шеверницькая Н. М. Развитие критического мышления студентов вузов искусствоведческого профиля на занятиях по иностранному языку. В статье рассмотрены актуальные вопросы одного из современных направлений образовательного процесса в высшей школе — развития критического мышления студентов высших учебных заведений. Определены основные компоненты содержания критического мышления: готовность к критическому мышлению, владение набором интеллектуальных умений и навыков, наличие определенного опыта применения этих умений как в учебной деятельности, так и в повседневной жизни. Также выделены основные приемы и технологии развития критического мышления на занятиях по иностранному языку, которые направлены на развитие способности студентов анализировать иностранную учебную информацию и другие первоисточники с позиции логики и личностного подхода с целью развития умения находить независимые продуманные решения проблемных ситуаций.

Выявлены важность развития критического мышления студентов высшей школы, будущих конкурентоспособных специалистов, их мобильность и готовность работать в условиях непрерывных изменений в современном глобализованном пространстве.

Ключевые слова: критическое мышление, инновационное образование, умственные способности, развитие критического мышления студентов.

Kuznetsova V., Shevernitskaya N. Development of critical thinking of students of art higher educational institutions at foreign language classes.

Background. One of the modern trends in educational process is the development of critical thinking of students of higher education institutions. The concept “innovative education” has been firmly established lately. It doesn't focus so much on the transfer of knowledge that is constantly outdated, but on mastery of basic competences, which allow them to acquire knowledge on their own. The development of students' ability to “navigate” in the modern information field, to assess the level of reliability of received information and to develop their own independent judgments are important tasks of modern education.

The **objectives of the article** are to reveal the contents of critical thinking of students of higher education institutions and identify methodological techniques and technologies aimed at developing the skills of students' critical thinking at foreign language classes.

Methods. Systematization methods, method of comparative studies and content analyses are used in the article.

Results. Educational system sets the task of training critically thinking person who thinks, analyzes and is able to see the problem and find the best ways to solve it. In western tradition it is accepted to consider the content of critical thinking as a set of three components:

- 1) critical thinking dispositions;
- 2) critical thinking skills and abilities;
- 3) existing knowledge and past experience.

One of the most popular concepts of critical thinking belongs to American educator R. Ennis, he was one of the first who developed a system of establishments or dispositions for critical thinking, or, in other words, internal motivations that affect the “quality” of thinking. According to the concept of R. Ennis, a critically minded person should ensure that his views, decisions are clearly justified and to achieve this goal he must strive to find new hypotheses, alternative explanations, sources and conclusions. This person must be well informed, take into consideration different points of view, be more intellectual and erudite and strive for versatile knowledgeability. It is also necessary to visualize your own position clearly as well as the position of others. It means that a critically thinking person understands the meaning of what is said and written clearly and precisely, taking into account specifics of the situation. This person concentrates on deducing or questioning, striving to adhere to the main theme, seeks and offers arguments; takes into account the whole situation, realizes his/her own beliefs. It is necessary to respect the opinion and dignity of the interlocutor, to be able to listen and hear others, avoid critical remarks, taking into account feelings of the interlocutor. It is important to be sensitive and strive to understand feelings of others, be attentive in relation to other person.

There are significant mental skills that are reflected in most modern concepts of critical thinking: ability to allocate necessary information and ability to process it in future; assess the reliability of information sources; consideration of problems from different angles of view and comparison of different positions and approaches; ability to ask questions in order to obtain more accurate information or its verification; clarity of presentation of own position, accuracy in the choice of linguistic means, taking decisions.

The main key elements of critical thinking are independence, stage by stage approach (begins with formulation of the question and further definition of the problem), persuasiveness of argumentation, the application of certain techniques that collectively create a proven effective methodology for processing information, substantiation (the use of appropriate criteria – regulations that are taken into account by a critically minded person, evaluating ideas in the process the analysis), etc.

Conclusions. Critical thinking offers equal interaction between subjects of learning, the ability to express their own thoughts. Students can be heard and students will be able to listen, understand and perceive other thoughts and build a system of statements to defend their points of view. Critical thinking is an independent thinking, in which information is the initial stage. It starts with a question and it is built on the basis of statement. This technology makes it possible to define and set a specific goal, to support activity in the classroom, to invite a productive discussion, to help students ask questions, express their own opinions, support motivation for reading, and promote respect for the opinions of others. The use of technology of critical thinking at English classes enables to create favorable conditions for activation and development of students' mental skills: ability to process necessary foreign information analyze and evaluate statements, conclusions and arguments, consideration of problems and comparison of different positions and approaches, taking decisions and the ability to justify the choice.

Keywords: critical thinking, innovative education, mental skills, development of students' critical thinking.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасна освіта зорієнтована на підготовку студентів для майбутньої професійної діяльності в динамічно змінному і надзвичайно глобалізованому світі. Постійні трансформаційні процеси й інформаційна змінність потребують включення майбутніх спеціалістів у складну систему суспільних взаємовідносин, вимагають від студентів здатності до нестандартних і швидких рішень, оволодіння базовими компетенціями, знаннями, уміннями, навичками, способами розумових дій та самоврядних механізмів, що дозволяють здобувати знання самостійно. Тому одним із пріоритетних напрямків освітнього процесу є розвиток критичного мислення студентів вищих навчальних закладів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Технологія розвитку критичного мислення, як освітня інновація, почала розвиватися в Україні більш ніж десяти років тому. У зарубіжній освіті, наприклад, у США і Канаді, цей напрям досліджується і впроваджується вже майже півстоліття. Критичне мислення починалось як перехід від навчання, орієнтованого переважно на запам'ятовування, до навчання, спрямованого на розвиток самостійного свідомого мислення учнів.

Ця технологія активно впроваджується в систему зарубіжної і української освіти за допомогою розробки спеціальних курсів, тренінгів, а також трансформації академічних дисциплін у руслі розвитку критичного мислення. Теоретичними і практичними дослідженнями з розвитку критичного мислення займалися М. Скривен, А. Кроуфорд, В. Саул, С. Мегьюз, Д. Макінстер, Р. Енніс, О. Пометун, Н. Московська, В. Потьомкіна та ін.

В основу сучасних концепцій, що описують інтелектуальні вміння критичного мислення, покладені ідеї американського дослідника Е. Глейзера. Він першим виклав набір певних умінь, які, на його думку, відносяться саме до критичного мислення: вміння розпізнавати проблему і знаходити шляхи її вирішення, збирати і впорядковувати необхідну інформацію, розпізнавати непідтверджені припущення й оцінки; вміння тлумачити факти й інформацію, давати оцінку доказам, виявляти існування або відсутність логічних зв'язків між судженнями, робити правомірні висновки й узагальнення. Описані Е. Глейзером інтелектуальні вміння і навички отримали свій розвиток у дослідженнях Р. Енніса, Р. Пола, С. Норріса, А. Фішера [1].

Американський учений М. Скривен, вказуючи на необхідність розвитку вмінь критичного мислення студентів, говорить про них як про найважливішу освітню цінність. Існують два основні підходи у навчанні критично мислити: через запровадження у навчальному закладі окремого курсу «Критичне мислення» або ж через відповідну організацію матеріалу та спосіб подання інших дисциплін. Так, уже більше десятка років у найбільших європейських університетах викладається дисципліна «Критичне мислення», розділи з критичного мислення включені в різні

варіанти тестів для вступу до магістратури та аспірантури, а британські школярі можуть навіть вибирати такий курс для здачі випускних іспитів (A-level) [1; 3].

Рада Європи визначила ключові компетенції, якими «повинні бути оснащені молоді європейці». Це, зокрема, компетенції, пов'язані зі «зростанням інформатизації суспільства», що передбачають «...володіння способами критичного осмислення інформації...» [5]. Тобто освіта ставить перед собою завдання виховання критично мислячої людини, яка вміє нестандартно думати й аналізувати, бачити проблему і знаходити оптимальні шляхи її вирішення. Останнім часом технологія розвитку критичного мислення впроваджується в освітній процес у багатьох напрямках, використовується в різних формах і методах академічних дисциплін. Одним із найважливіших напрямків, на нашу думку, є використання технології критичного мислення на заняттях з іноземної мови.

Мета статті полягає у розкритті змісту критичного мислення та визначенні методичних прийомів і технологій, спрямованих на розвиток навичок критичного мислення студентів вищих навчальних закладів на заняттях з іноземної мови.

Виклад основного матеріалу. У науковій літературі зміст критичного мислення розглядається як сукупність трьох компонентів: 1) готовності до критичного мислення (critical thinking dispositions); 2) інтелектуальних (розумових) навичок і умінь (critical thinking skills and abilities); 3) уже наявних знань, минулого досвіду.

Американський педагог Р. Енніс одним із перших розробив систему готовностей (dispositions) до критичного мислення, внутрішніх мотивацій, що впливають на «якість» мислення.

Згідно з концепцією Р. Енніса, критично мисляча людина повинна:

1. Дбати про те, щоб її погляди, рішення були чітко обґрунтовані, а для цього необхідно: прагнути до пошуку нових гіпотез, альтернативних пояснень, джерел, висновків, бути добре поінформованим; розглядати точки зору, відмінні від своїх власних; розширювати свій кругозір, прагнути до різнобічної обізнаності.
2. Бути здатним чітко уявити як свою позицію, так і позицію інших, а саме: ясно і точно розуміти сенс сказаного і написаного, беручи до уваги особливості ситуації; концентруватися на висновках або питанні, прагнути дотримуватися основної теми; шукати та пропонувати доводи (обґрунтування); брати до уваги всю ситуацію в цілому; усвідомлювати власні переконання.
3. Поважати думку й гідність співрозмовника, тобто вміти слухати і чути інших; уникати критичних зауважень, беручи до уваги почуття співрозмовника, бути сприйнятливим і прагнути до розуміння чужих почуттів, рівня знань і глибини суджень; бути уважним до стану іншої людини.

У більшості сучасних концепцій критичного мислення виділено наступні необхідні розумові уміння: оцінку надійності джерел інформації;

уміння виділити необхідну інформацію і здатність до подальшої її обробки; аналіз і оцінку висловлювань, припущень, висновків, аргументів, гіпотез, переконань; уміння ставити питання з метою отримання більш точної інформації або її перевірки; розгляд проблеми з різних кутів зору і порівняння різних позицій і підходів; ясність викладу власної позиції, точність у виборі мовних засобів; прийняття рішень і вміння обґрунтувати свій вибір [1; 4].

Тобто критичне мислення являє собою складне і багатостороннє явище, основними компонентами якого є: готовність до критичного мислення, володіння набором інтелектуальних умінь і навичок, а також наявність певного досвіду, наукового і життєвого, для застосування цих умінь [3; 6].

Науковцями виділено основні елементи критичного мислення, а саме: самостійність, етапність, переконливість аргументації; застосування певних прийомів, які в сукупності створюють перевірену на практиці ефективну методологію опрацювання інформації; обґрунтованість (передбачається використання відповідних критеріїв, які бере до уваги критично мисляча людина, оцінюючи ідеї в процесі їх аналізу) тощо [7].

При цьому навчальний процес, у якому використовується технологія критичного мислення, характеризується наступними особливостями:

1. У навчання включаються завдання, розв'язання яких потребує мислення вищого рівня (з елементами критичного мислення).
2. Навчальний процес обов'язково організований як дослідження студентами певної теми, що виконується шляхом інтерактивної взаємодії між ними.
3. Результатом навчання є не засвоєння фактів чи чужих думок, а вироблення власних суджень через застосування до інформації певних прийомів мислення.
4. Критичне мислення потребує від студентів достатніх навичок оперування доказами та формулювання умовиводів. Сюди ж відноситься і здатність знаходити та інтерпретувати оригінальні документи та джерела інформації, аналізувати аргументи, обґрунтовувати висновки доказами.
5. Студентів слід мотивувати для обговорення проблеми, а не намагатися уникнути її розв'язання. Вони мають працювати всі разом, щоб досягти спільного рішення [5].

На сучасному етапі у навчальному процесі використовується багато методичних прийомів та технологій, спрямованих на формування навичок критичного мислення студентів вищих навчальних закладів, а саме під час вивчення іноземної мови. Серед основних виділяють такі:

1. Технологія критичного мислення «Human Bias Graph».

Ця технологія спрямована на виявлення можливого упередженого ставлення до запропонованих тверджень та оцінювання власних позицій. Студенти визначаються щодо своїх позицій у запропонованих проблемних ситуаціях і відо-

бражають свою згоду чи незгоду з певними твердженнями на схемі.

2. Технологія критичного мислення «Milestones». Ця технологія спрямована на визначення послідовності дій у процесі вирішення певної проблемної ситуації. Для цього студенти вибудовують план вирішення проблеми крок за кроком, обґрунтовуючи обрану послідовність.
3. «Мозкова атака» є ефективним методом, на наш погляд, колективного обговорення, пошуку рішень, що здійснюється через вільне накопичення ідей із певної теми, вираження поглядів усіх учасників. Цей метод дає змогу групі учнів використовувати свої інтелектуальні можливості для швидкого та ефективного виконання завдання.
4. Асоціювання є прийомом навчання, який закликає студентів вільно і відкрито висловлювати свої думки для визначення зв'язків між окремими поняттями, тому сприяє розвитку соціальних, інформаційних, полікультурних компетенцій, спонукає учнів до саморозвитку, самоосвіти, продуктивної діяльності. Цей прийом передбачає визначення основного поняття, формування переліку додаткових понять, які мають прямий або асоціативний зв'язок із центральним поняттям, та встановлення зв'язків поміж усіма поняттями.
5. Створення синканів, або малих поетичних форм, що складаються із п'яти рядків. У такий спосіб учень має можливість із великого обсягу інформації відібрати головне і подати його в стислій формі. Під час створення синкану треба мати на увазі, що він повинен відповідати певній формі, а саме: 1-й рядок — один іменник: головне, про що йдеться у даній темі; 2-й рядок — два прикметники: описують іменник, поданий у першому рядку; 3-й рядок — три слова: опис дії, найчастіше дієсловами; 4-й рядок — чотири слова: фраза, яка передбачає особистісне ставлення до теми; 5-й рядок — одне-два слова: синонім до іменника в 1-му рядку [3].

Ми згодні з методистами, науковцями-практиками, що дуже важливим видом роботи для вивчення іноземної мови є критичне есе, невеликий твір за темою заняття, який використовується наприкінці заняття, щоб допомогти студентам краще зрозуміти вивчений матеріал, дати можливість проаналізувати рівень володіння лексиною, граматичними структурами та мовними кліше.

Можна запропонувати студентам написати, що дізналися з теми, що залишилось незрозумілим, будь-які критичні зауваження за темою. Це допомагає інтерактивному зв'язку з викладачем та іншими студентами, коли на наступному занятті обговорюються найкращі ідеї чи рішення будь-якої проблеми. Критичне есе студентів стає підґрунтям для подальшої дискусії чи аналізу. Викладачу бажано використовувати їх під час планування наступного заняття.

Використання критичного есе створює можливість для формування у студентів навичок критичного мислення, які пов'язані з умінням

добувати, опрацьовувати та використовувати інформацію з різних джерел, а також викладати результати її аналізу в стислій формі.

Висновки. Отже, наукова література розкриває розвиток критичного мислення студентів як розвиток їх цілепокладання на поліпшення якості їх мислення (цілеформування і втілення його в об'єктивно-реальному результаті діяльності, або цілереалізації). Як основні компоненти змісту критичного мислення виділено наступні: готовність до критичного мислення, володіння набором інтелектуальних умінь і навичок, наявність певного досвіду застосування цих умінь. А також результатом розвинутого критичного мислення є неперервне вдосконалення цих розумових умінь і навичок, готовності користуватися цими вміннями як у навчальній діяльності, так і в повсякденному житті.

Навички критичного мислення, формовані на заняттях із вивчення іноземної мови, передбачають розвиток здатності студентів аналізувати навчальну інформацію з іноземних джерел із позиції логіки та особистісного підходу з метою використання отриманих результатів як до стандартних, так і нестандартних проблемних ситуацій, вміння вільно вести дискусію, ставити запитання, знаходити аргументи, приймати незалежні продумані рішення, поважаючи думки опонентів.

Використання технології розвитку критичного мислення у навчальному процесі, разом із фаховою і соціальною компетентністю, забезпечує конкурентоздатність майбутніх фахівців на ринку праці, їх мобільність, готовність працювати в умовах неперервних змін у глобалізованому просторі.

Література:

1. Московская Н. Л. Критическое мышление как образовательная ценность [Електронний ресурс] / Н. Л. Московская, В. П. Муякина // Труды международной научно-практической интернет-конференции «Преподаватель высшей школы в XXI веке». — 2010. — № 8. Ч. 1. — С. 215–220. — Режим доступу : <http://www.t21.rgups.ru/archive.doc> (дата звернення : 01.04.2018). — Назва з екрана.
2. Потьомкіна В. С. Формування навичок критичного мислення на уроках англійської мови [Електронний ресурс] / В. С. Потьомкіна // Наукові конференції : [веб-сайт]. — Електронні дані. — Режим доступу : <http://intkonf.org/potomkina-ve-formuvannya-navichok-kritichnogo-mislennya-na-urokah-angliyskoyi-movi/> (дата звернення : 01.04.2018). — Назва з екрана.
3. Технології розвитку критичного мислення учнів [Текст] : пер. з англ. / А. Кроуфорд, В. Саул, С. Метьюз, Д. Макінстер ; наук. ред., передм. О. І. Пометун. — К. : Плеяди, 2006. — 220 с. — ISBN 966-8217-38-1. — (За виданням : *Teaching and learning strategies for the thinking classroom* / Alan Crawford, Wendy Saul, Samuel

R. Mathews, Jim Makinster. — New York : Open Society Institute, 2005).

4. Ennis R. Critical Thinking Dispositions : Their Nature and Assessability [Текст] / Robert H. Ennis // *Informal Logic*. — 1996. — Vol. 18, № 2–3. — P. 165–182.
5. Hutmacher W. Key competencies for Europe [Текст] / Walo Hutmacher // *Report of the Symposium Berne, Switzerland 27–30 March, 1996. Council for Cultural Co-operation (CDCC) : Secondary Education for Europe*. — Strasburg, 1997. — 72 p.
6. Paul R. *Critical Thinking : What Every Person Needs to Survive in a Rapidly Changing World* / Richard W. Paul. — Rohnert Park, CA : Center for Critical Thinking and Moral Critique, Sonoma State Univ., 1990. — 608 p. — ISBN 0-944583-04-0.
7. Spector M. Competencies for Online Teaching. *ERIC Digest* [Електронний ресурс] / Michael J. Spector, Peana de la Teja. — 2001. — P. 1. — Режим доступу : <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED456841.pdf> (дата звернення : 01.04.2018). — Назва з екрана.

References:

1. Moskovska, N. L. & Muiakina, V. P. (2010). Krytychne myslennia yak osvithnia tsinnist [Critical thinking as an educational value]. *Proceedings of International Scientific-Practical Internet Conference “The Teacher of a Higher School in the 21-st century”*, 8 (1), 215–220. Retrieved from <http://www.t21.rgups.ru/archive.doc/> (In Russian).
2. Potomkina, V. Ie. (N. d.). Formuvannia navychok krytychnoho myslennia na urokakh anhliiskoi movy [Formation of critical thinking skills in English lessons]. *Naukovi konferentsii — Scientific conferences*. Retrieved from <http://intkonf.org/potomkina-ve-formuvannya-navichok-kritichnogo-mislennya-na-urokah-angliyskoyi-movi/>. (In Ukrainian).
3. Krouford, A., Saul, V., Metiuz, S. & Makinster D. (2006). *Tekhnologii rozvytku krytychnoho myslennia uchniv* [Technologies for the Development of Critical Thinking Classroom]. O. I. Pometun, ed. Kyiv : Pleiady. (In Ukrainian. From Crawford, A., Saul, W., Mathews, S. R. & Makinster, J. (2005). *Teaching and learning strategies for the thinking classroom*. New York : Open Society Institute, 2005).
4. Ennis, R. (1996). *Critical Thinking Dispositions : Their Nature and Assessability*. *Informal Logic*, 18 (2–3), 165–182. (In English).
5. Hutmacher, W. (1997). *Key competencies for Europe. In Report of the Symposium Berne, Switzerland 27–30 March, 1996. Council for Cultural Co-operation (CDCC) : Secondary Education for Europe*. Strasburg. (In English).
6. Paul, R. (1990). *Critical Thinking : What Every Person Needs to Survive in a Rapidly Changing World*. Rohnert Park, CA : Center for Critical Thinking and Moral Critique, Sonoma State Univ. (In English).
7. Spector, M. J. & de la Teja, I. (2001, Desember). *Competencies for Online Teaching. ERIC Digest*, (pp. 1). Retrieved from <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED456841.pdf>. (In English).

02.04.2018